

ПЕДАГОГІЧНА САМООСВІТА МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

A Розкрито проблему професійно-орієнтованої самореалізації майбутніх лікарів-стоматологів, сутність якої полягає в пошуках нових підходів до організації освітнього процесу в закладах вищої медичної освіти, активізації потреб самоосвіти особистості, в тому числі педагогічної самоосвіти. Готовність майбутніх лікарів-стоматологів до педагогічної освіти визначено як особистісне новоутворення, компонентами якого є інтерес до педагогічної проблематики, її використання в професійній діяльності; знання і вміння застосовувати педагогічні прийоми і методи в роботі з пацієнтами та їхніми родичами; здатність комунікувати і вивляти толерантність. З метою поглиблення змісту професійно-орієнтованої самореалізації майбутніх лікарів-стоматологів розроблено і запропоновано орієнтовний план занять педагогічною самоосвітою.

Ключові слова: самореалізація особистості; підготовка майбутніх лікарів-стоматологів; педагогічна освіта; інтерес до педагогічної освіти; компетентність; толерантність; основи педагогічної майстерності; методи виховання; командна робота; онлайн-вебінар

S *Slavinska Yuliya. Pedagogical self-education of future doctors- dentists as a source of their professionally-oriented self-realization in institutions of higher medical education.*

The article reveals the problem of professionally-oriented self-realization of future dentists, the essence of which is to find new approaches to the organization of the educational process in institutions higher medical education, intensification of the needs of self-education of the individual, including pedagogical self-education. The readiness of future dentists for pedagogical education is defined as a personal neoplasm, the components of which are interest in pedagogical issues, its use in professional activities; knowledge and ability to apply pedagogical techniques and methods in working with patients and their relatives; ability to communicate and show tolerance.

In order to deepen the content of professionally-oriented self-realization of future dentists, an indicative plan of pedagogical self-education classes has been developed and proposed.

During the acquaintance of future dentists with the topic «Methods of education» there were positive changes in the levels of understanding the practical significance of pedagogical techniques and methods of interaction with users (persuasion, visitation, training, encouragement, use).

Beliefs as a method of forming personal consciousness contributed to the formation of new views, attitudes of future dentists to their health, the health of loved ones, changed their attitude to universal values, morals, national traditions.

The method of explanation in emergency conditions doctor's work and life of a society is realized. Patients should be told about ways to follow preventive measures, such as: washing their hands thoroughly, not hugging or kissing friends, not shaking their hands when meeting, not talking loudly in transport, splattering saliva on people standing nearby.

With the help of deepening the content of professionally-oriented self-realization of future dentists, an oriented plan of pedagogical self-education classes has been developed and proposed.

Key words: self-realization of personality; training of future dentists; pedagogical education; interest in pedagogical education; competence; tolerance; basics of pedagogical skill; methods of education; team work; online-webinar

Славінська Юлія Сергіївна, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Slavinska Yuliya, candidate of the third (educational-scientific) level of higher education of the Department of Pedagogy, Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, Ukraine

E-mail: slavka1956@meta.ua

Актуальність проблеми. Професія лікаря має спільні характеристики з педагогічною діяльністю, а саме: встановлення контакту з іншою людиною, організація продуктивної взаємодії, а також співпраці між суб'єктами процесу спілкування, здійснення позитивного впливу на саморозвиток особистості, виявлення толерантності й милосердя. Нині, коли загострилася ситуація не прогнозованої пандемії, лікарям необхідна не лише матеріальна допомога, але й педагогічна підтримка

в якості самоосвіти. На нашу думку, педагогічна самоосвіта лікарів створює атмосферу впевненості та переконаності в оточуючому світі, сприяє логічному поясненню ситуацій, в які потрапляють пацієнти. Так, переконання як метод формування свідомості людини дозволяє пояснити і довести правильність дотримання правил безпеки в соціумі (носити маски, не збиратися гуртом, дотримуватися в людних місцях соціальної дистанції тощо).

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У наукових працях учених О. Беляєвої, О. Бережної, П. Скрипникова, Т. Скрипникової, Т. Хміль та ін. [5; 12] використовуються поняття «інформальна освіта», «професійна самосвіта» лікарів-стоматологів, однак в обох випадках самоосвіта як багатогранний феномен самореалізації людини розглядається обов'язковим складником неперервного професійного розвитку особистості, спрямованого на підвищення компетентності фахівців у нових ринкових відносинах. Одностайно дослідники наголошують, що лікарі-стоматологи мають змогу розкривати і вдосконалювати особистісно-професійний потенціал під час роботи на фахових семінарах, симпозиумах, науково-практичних конференціях, виставках, симуляційних тренінгах, майстер-класах, курсах з оволодіння основами мультимедіа та електронного навчання. Автори попередніх публікацій, схожих за тематикою, описують позитивні результати самоосвіти як участь лікарів-стоматологів у Всеукраїнському професійному конкурсі «Шлях у світ майстерності».

Особливої уваги приділяється стажуванню лікарів-стоматологів у передових вітчизняних (наприклад, українська клініка «Професорська стоматологія») і закордонних клініках, а заодно і вивченню іноземних мов для вільного спілкування з колегами і користування новітньою літературою. Інформація, необхідна для самоосвіти, є в широкому доступі завдяки Інтернету (соціальні мережі, фейсбук, вайбер, блоги і сайти відомих учених, практиків медичної сфери).

Цілком погоджуємося, що інтерактивні методи навчання і виховання дозволяють розкривати творчі здібності майбутніх лікарів-стоматологів, стимулюють розвиток клінічного мислення, організують адаптивність до екстрених ситуацій і поведінки медичних працівників у таких ситуаціях [4].

Однак дослідники недостатньо приділяють уваги педагогічній самоосвіті лікарів-стоматологів, зокрема в процесі професійної підготовки. Безпосередньо з теорією і методикою викладання, освітніми технологіями, педагогічною самоосвітою пов'язані лише лікарі-стоматологи, які займаються педагогічною діяльністю [9; 15].

На основі аналізу педагогічної літератури, власного досвіду викладацької діяльності з'ясована нагальна проблема: формування готовності майбутніх лікарів-стоматологів займатися педагогічною самоосвітою є доцільним і необхідним, оскільки розв'язання професійних завдань вимагає не лише діагностування та лікування пацієнтів, але й виявлення педагогічного таланту спілкуватися із хворими, переконувати словесними методами, наочно доводити правильність поведінки пацієнта в екстрених ситуаціях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати аналізу дозволили окреслити невирішену частину загальної проблеми: довести, що підвищення рівня педагогічної самоосвіти майбутніх лікарів-

стоматологів позитивно впливає на процес формування їхньої професійної компетентності, побудови міжособистісних відносин.

Мета статті: розкрити практичну значущість педагогічної самоосвіти майбутніх лікарів-стоматологів як джерела їхньої професійно-орієнтованої самореалізації в закладах вищої медичної освіти.

Викладення основного матеріалу. У Новому тлумачному словникові української мови (2008) термін «самоосвіта» означає «здобуття знань самостійним навчанням поза навчальним закладом, переважно без допомоги вчителя» [6, с. 237]. Цілком погоджуємося з ученими (О. Немеш, З. Гонта, І. Шилівський) [5], котрі вважають самоосвіту невід'ємним складником неперервної освіти лікарів-стоматологів. До суттєвих ознак цього поняття відносять: самостійний характер виконання інтелектуальних і вольових зусиль, задоволення прагнення самоактуалізації і саморозвитку, наявність високого ступеня життєздатності й сенсу пошукової діяльності. Дослідники користуються терміном «професійна самоосвіта», розуміючи цілеспрямовану і систематичну, пізнавальну та дослідницьку діяльність фахівця, що дозволяє йому глибше розкривати власний потенціал, розширювати когнітивно-мисленнєву сферу людини, досягати нових обріїв власними ресурсами самовиховання і самонавчання. Безперечно, бути професіоналом у будь-якій галузі означає постійно займатися самоосвітою, кар'єрним зростанням і професійним самовдосконалюванням. Переконливо звучить, що професійна діяльність лікаря-стоматолога тісно пов'язана із самоосвітою, оскільки з'являються новітні стоматологічні технології, пломбувальні матеріали нового покоління та сучасне медичне обладнання. Ринок насичений інноваційними пропозиціями обслуговування пацієнтів і надання їм кваліфікованої допомоги.

Самоосвіту останнім часом називають інформальною освітою як самоорганізоване оволодіння фахівцями додатковими компетентностями, підвищення рівня професіоналізму, реалізація власного потенціалу в суспільно-значущих видах діяльності, виявлення самобутності в повсякденному житті [11].

Нашу увагу привернула педагогічна самоосвіта майбутніх лікарів-стоматологів, оскільки педагогіка як наука про виховання, освіту й навчання підростаючого покоління має неабиякий потенціал позитивного впливу на людину, регулювання її поведінки, зміни мислення й думок на краще. У нашому розумінні педагогічна самоосвіта майбутніх лікарів-стоматологів є самостійним покликанням, процедурою ознайомлення з педагогічною літературою, розуміння проблеми розв'язання педагогічних ситуацій завдяки власним бажанням та інтересу. Однак, якщо не формувати готовність майбутніх лікарів-стоматологів до занять педагогічною самоосвітою, не рекламувати потенціал педагогіки, то цей процес, безперечно, буде спонтан-

ним, викликаним випадковими ситуаціями та особистим інтересом.

Висуненню гіпотези дослідження про необхідність формування готовності майбутніх лікарів-стоматологів займатися педагогічною освітою послуговували результати аналізу Галузевого стандарту вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста за спец. 7.110106 Стоматологія. Напрямок підготовки 1101 Медицина (2003) [1]. Як приклад, у названому Галузевому стандарті вищої освіти описано здатності, вміння випускника закладу вищої медичної освіти. Виокремимо такі здатності особистості, як: вибір стратегії спілкування; сформованість мовної культури і досконалості у фаховому та діловому спілкуванні; організація особистої діяльності як складника колективної діяльності. Майбутні лікарі-стоматологи мають навчитися обирати, організовувати, проводити та брати участь у семінарах, нарадах, засіданнях різного рівня; володіти лексиною і граматиною державної мови, опанувати латинську та іноземні мови на рівні фахового використання і професійного спілкування; працювати в колективі та контролювати особисту поведінку, оцінювати особистий стан і стан іншої людини, настроїв, ступінь психічної напруги і розвитку сили волі, користуватися методиками самоконтролю, корекції поведінки людини і наслідків конфліктної ситуації. Зміст зазначеного Галузевого стандарту вищої освіти пронизаний життєвою і професійною позицією – за будь-яких обставин лікар-стоматолог має використовувати знання про людину, її органи та системи, дотримуватися вимог і правил медичної деонтології.

У Стандарті вищої освіти за спеціальністю 221 «Стоматологія» (2019) в галузі знань «Охорона здоров'я» [13] перелічені загальні компетентності майбутнього лікаря-стоматолога, як-от: здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел (тому не виключаємо джерела з педагогічної проблематики), здатність до адаптації та дії в новій ситуації (добавимо екстрені ситуації, що мають місце в умовах пандемії), вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми (в тому числі й конфліктні ситуації), здатність бути критичним і самокритичним (адекватно оцінювати власні потенційні можливості та займатися самовихованням), здатність працювати в команді (розуміти зону власної відповідальності).

Як свідчать результати проведеного аналізу наведених стандартів, педагогічна самоосвіта не буде зайвою, оскільки інформація з педагогіки, історії педагогіки, педагогічної майстерності, розміщена в підручниках і посібниках, монографіях і статтях, розширює діапазон професійно-орієнтованої самореалізації майбутніх лікарів-стоматологів в освітньому процесі, поглиблює розуміння і сприйняття потреб іншої людини, допомагає побудувати міжособистісні взаємини на партнерських стосунках.

Учені Н. Гасюк [2], Н. Сміла, О. Лазуренко [11] наголошують на необхідності покращення процесу формування

готовності до професійної діяльності в майбутніх лікарів, долучаючи до цього самоосвіту. На думку авторів, потреби самоосвіти є рушійною силою професіоналізму медичних працівників, а їх виявлення і реалізація мають приносити задоволення особистості. Обґрунтуванням такої думки слугує те, що випускникам закладів вищої медичної освіти на робочих місцях необхідно виявляти самостійність і рішучість, а поведінка лікаря в екстрених ситуаціях потребує психологічних і педагогічних знань і вмінь (перекопувати пацієнтів у необхідності дотримання карантинних вимог, упереджувати конфліктні ситуації, розв'язувати нестандартні професійні завдання, виявляти толерантність і творчий підхід до виконання професійних обов'язків тощо).

І. Сірак [10] визначає готовність майбутніх медичних сестер до професійної самореалізації як характеристику особистості, суттєвими ознаками якої є спрямованість на самореалізацію в професійній діяльності, прагнення розширювати, поглиблювати, вдосконалювати професійні знання й уміння, бажання розкривати власний професійний потенціал у різних видах фахової діяльності. Результатом готовності, на думку автора, є самозміни особистості в освітньому процесі.

Готовність майбутніх лікарів до професійної комунікації, як стверджує І. Гуменна [3], передбачає їх бажання сприймати інформацію про професійну комунікацію лікаря, здійснювати взаємодію з пацієнтами, знання основних видів і функцій професійної комунікації, правил і норм комунікативної культури, вміння встановлювати і підтримувати контакт з пацієнтом і його рідними, здатність до самоцінювання і самовдосконалення.

На наш погляд, готовність майбутніх лікарів-стоматологів займатися педагогічною самоосвітою є особистісним новоутворенням, компонентами якої є інтерес до педагогічної проблематики, її використання в професійній діяльності, знання і вміння застосовувати педагогічну інформацію в роботі з пацієнтами, здатність комунікувати і виявляти толерантність.

Розглянемо можливості міжгалузевого інтегрування знань і вмінь на прикладі галузей «Медицина» (спеціальність «Стоматологія») і Освіта/Педагогіка (спеціальність «Середня освіта (за фахом)») [7; 8]. У дослідженні стверджуємо, що джерелом професійно-орієнтованої самореалізації майбутніх лікарів-стоматологів є педагогічна самоосвіта. Переконані, що педагогічна самоосвіта є необхідним складником підготовки майбутніх лікарів до професійної діяльності. Так, ознайомлення здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за темою «Методи виховання» дозволяє розширити їхню уяву про способи взаємодії з пацієнтами (переконавання, навіювання, привчання, заохочення, коригування тощо). Переконавання як метод формування свідомості особистості впливає на свідомість, волю особистості, сприяє формуванню нових поглядів, ставлен-

ня людини до свого здоров'я, здоров'я близьких людей, змінює ставлення до загальнолюдських цінностей, моралі, національних традицій. Для реалізації переконання необхідні знання, завдяки яким можна пояснити, довести, обґрунтувати правильність чи необхідність певних відносин, поведінки, виявлення емоційної поведінки.

Наведемо приклад інформації про COVID-19, якою треба оперувати, щоб переконувати пацієнтів у необхідності дотримання карантинних норм існування в соціумі.

Коронавірусна респіраторна інфекція є небезпечним для людини будь-якого віку захворюванням, може протікати як у легкій чи важкій формі перебігу. Ускладненням може бути вірусна пневмонія, що призводить до гострого респіраторного синдрому і подальшої гострої дихальної недостатності. Для лікування необхідною є киснева терапія і респіраторна підтримка. Поширеними симптомами є підвищена температура тіла, стомлюваність і сухий кашель. Поширюється вірус повітряно-крапельним шляхом через вдихання розпорошених у повітрі під час кашлю, чхання або розмови крапель з вірусом, а також через потрапляння вірусу на поверхні з подальшим занесенням в очі, ніс або рот [16].

Така інформація є передумовою пояснення пацієнтам про необхідність дотримання заходів профілактики, як: ретельне миття рук, не обійматися і не цілуватися із знайомими, не потискати їм руку при зустрічі, не розмовляти гучно в транспорті, розбризкуючи слину на людей, що стоять поряд тощо. Метод переконання реалізується завдяки бесідам, наприклад, із питань безпечним користуванням транспортом загального призначення, диспутам, конференціям, розповідям.

Метод прикладу як метод впливу на свідомість, почуття, поведінку особистості через наслідування. Під час наслідування відтворюються зразки поведінки особистості. Наведено приклади, лікар на прийомі хворих маску тримає на підборідді. Керівник фірми не одягає маску, стверджує, що його імунітет витримає.

У разі захворювання одного із родини, виникає загроза захворювання інших. Як бути на самоізоляції, коли вдома маленька дитина і хоче постійно погратися з тобою? Тема «Дитина і сім'я» дозволяє зрозуміти взаємостосунки в родині, осмислити шляхи формування гармонійної родини, проектувати толерантні взаємини з родинними.

Цілком імовірно, що лікар, який володіє вміннями спілкуватися зможе якісно здійснювати професійну діяльність. Ознайомлення зі змістом основ педагогічної майстерності за темою «Педагогічне спілкування» дозволяє майбутнім лікарям зрозуміти сутність стилів спілкування (конфліктний, потураючий, авторитарний, самозречений, маніпулятивний, паралельний), їхня роль у відносинах з пацієнтами та їхніми рідними. Вебінари з елементами тренінгу за темою «Корпоративне спілкування» викликає інтерес у майбутніх лікарів-стоматологів, оскільки вони розуміють,

що необхідно додатково в позанавчальний час учитися навичкам спілкування з пацієнтами та їхніми рідними.

Майбутнім лікарям-стоматологам пропонуємо онлайн-семинар з теми «Виховний потенціал командної роботи», на якому вони знайомляться з такою інформацією, як: 1. Методика виховання С. Шацького. 2. Методика колективного творчого виховання (І. Іванов). 3. А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький про методику виховання дитячого колективу. 4. Зона відповідальності в командній роботі. 5. Критерії оцінювання роботи в команді [14].

У дослідженні нами розроблено орієнтовний план занять педагогічною самоосвітою для майбутніх лікарів-стоматологів, який містить такі пункти, як :

1. Визначити мету педагогічної освіти та виявити проблему, що викликає інтерес до педагогічних явищ, подій, дійства.

2. Ознайомитися з провідними дефініціями педагогіки (виховання, навчання, освіта, особистість, педагог, освітнє середовище тощо).

3. Перенести схему вивчення педагогічної проблематики (мета, зміст, принципи, методи, організаційні форми, контроль й оцінювання, самоконтроль, результат) на практичну площину.

4. Зафіксувати питання, що виникають під час ознайомлення з педагогічною літературою.

5. Спробувати виявити творчі здібності з педагогічної проблематики – скласти кросворд, ребус, казку, вірш, притчу тощо.

6. Проаналізувати шляхи популяризації педагогічної самоосвіти в Інтернеті – на сторінках сайтів, блогів, соціальних мереж тощо.

7. Оприлюднити власну точку зору щодо використання лікарем-стоматологом педагогічних знань і вмінь, їхньої практичної значущості.

Результати педагогічної самоосвіти майбутніх лікарів-стоматологів пропонуємо використовувати в студентському колективі, родині, у відносинах із друзями і близькими людьми. Така інформація є корисною в побудові власної сім'ї, подружнього життя і гармонійних відносин у родині.

Результати дослідження. Доведено можливості міжгалузевого інтегрування знань і вмінь на прикладі галузей «Медицина» (спеціальність «Стоматологія») і Освіта/Педагогіка (спеціальність «Середня освіта (за фахом)»). Уточнено сутність поняття «готовність майбутніх лікарів-стоматологів до педагогічної самоосвіти». Автором розроблено орієнтовний план занять педагогічною самоосвітою для майбутніх лікарів-стоматологів, яким можуть користуватися фахівці іншого профілю.

Висновки з даного дослідження. Підкреслимо, що педагогічна самоосвіта є вагомим для професіоналізму лікаря, становлення його досвіду спілкування з пацієнтами в екстрених ситуаціях, розвитку глибокої самопереконаності в

необхідності лікарської допомоги населенню, власної значущості для країни і професії.

Сутність проблеми професійно-орієнтованої самореалізації майбутніх лікарів-стоматологів полягає в пошуках нових підходів до організації освітнього процесу в закладах вищої медичної освіти, активізації потреб самоосвіти особистості, в тому числі педагогічної самоосвіти.

Уточнено сутність поняття «готовність майбутніх лікарів-стоматологів до педагогічної освіти» як особистісне новоутворення, компонентами якого є інтерес до педагогічної проблематики, її використання в професійній діяльності; знання і вміння застосовувати педагогічні прийоми і методи в роботі з пацієнтами та їхніми родичами; здатність комунікувати і вивляти повагу до іншої людини і толерантність.

Під час ознайомлення майбутніх лікарів-стоматологів з педагогічною тематикою відбулися позитивні зміни на рівні розуміння практичної значущості педагогічних прийомів і методів взаємодії з пацієнтами (переконання, навіювання, привчання, заохочення, коригування). Ефективними педагогічними методами в екстрених умовах роботи лікарів і життя суспільства виявилися: переконання, приклад, пояснення, самоаналіз, коригування, а також електронні засоби інформування (вебінари, соціальні мережі, вайбер, фейсбук тощо). Так, переконання як метод формування свідомості особистості сприяв формуванню нових поглядів, ставлення майбутніх лікарів-стоматологів до свого здоров'я, здоров'я близьких людей, змінив їхнє ставлення до загальнолюдських цінностей, моралі, національних традицій.

Із метою поглиблення змісту професійно-орієнтованої самореалізації майбутніх лікарів-стоматологів розроблено і запропоновано орієнтовний план занять педагогічною самоосвітою.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому необхідно звернути увагу на використання потенціалу педагогічних дисциплін у підготовці майбутніх лікарів-стоматологів.

Список використаних джерел

1. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста за спец. 7.110106 Стоматологія. Напрямок підготовки 1101 Медицина. (2003). URL: https://a9cd7e04-a-111754dc-s-sites.googlegroups.com/a/bsmu.edu.ua/edudept/7.110106%20stomatology%20%28%20%D0%9E%D0%9A%D0%A5%29.pdf?attachauth=ANoY7cqC4K_sdd_i3CgdenHG71xTiFL5cl9bwOS_YhmVUULOfD-QNT4IXxXUqhJAqE0RNz-odrrEg1i9n7BZsThEELFbV-U7ONQYj6_CA-PJNprphm-KZcAYRcVQuE2pEpa4gyJ-pV7kelNtAPbpJB8u3i0_Wr-eOISCwDvJftE721DeSrPfe-A6xRx4ggizwN_itjohABi4MHUIzzWLu3j6JH362Jh3aSoZMqT7GEzT6yb_b1mne2EQ5Ebe1oeSiNDA9PiOZM&atredirects=0 (дата звернення 20.11.2020).
2. Гасюк Н. І. Психолого-педагогічні аспекти формування готовності майбутніх лікарів до професійної діяльності. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи* : зб. стат. III Міжнар. наук.-практ. конф., (31 травня – 01 червня 2018 р., м. Полтава). Полтава : Астроя, 2018. С. 50–54.
3. Гуменна І. Р. Структура готовності майбутніх лікарів до професійної комунікації. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. Вип. 1 (38). С. 101–103.

4. Мунтян О. В., Горай М. А., Мунтян В. Л., Шинкарук-Диковицька М. М., Тепла Т. О. Впровадження інтерактивних методів навчання у підготовці лікарів-стоматологів. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. 2018. Т. 22, № 4. С. 691–695.
5. Немеш О. М., Гонта З. М., Шилівський І. В. Самоосвіта як невід'ємна складова безперервного професійного розвитку лікаря-стоматолога. *Буковинський медичний вісник*. 2019. Т. 23, № 3 (91). С. 156–159.
6. Новий тлумачний словник української мови. Т. 3: П-Я / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. Київ : Аконті, 2006. 862 с.
7. Основи педагогічної майстерності : практикум / уклад.: І. Л. Холковська, О. В. Волошина, С. І. Губіна. Вінниця : Твори, 2019. 240 с.
8. Педагогіка : базовий підручник для студ. вищ. навч. закладів III–IV рівнів акредитації / за ред. І. Ф. Прокопенка ; худож.-оформлювач В. М. Карасик. Харків : Фоліо, 2015. 572 с.
9. Рибалко Л. С., Гепенко Л. О. Міжкультурне виховання як складова професійної підготовки майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки* : зб. наук. праць. Харків, 2019. Вип. 44. С. 215–224.
10. Сірак І. П. Структура готовності майбутніх медичних сестер до професійної самореалізації. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Миколаїв, 2017. Вип. № 2 (57). С. 136–149.
11. Скрипникова П. М., Скрипникова Т. П., Хміль Т. А., Бережна О. Е., Беляєва О. М. Форми інформальної освіти на кафедрі післядипломної освіти лікарів-стоматологів УМСА. *Український стоматологічний альманах*. 2019. № 1. С. 44–47.
12. Сміла Н. В., Лазуренко О. О. Досвід формування психологічної готовності майбутнього лікаря до професійної діяльності. *Психологічний часопис*. 2017. № 3 (7). С. 117–133.
13. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 221 «Стоматологія». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/221-stomatologiya-magistr.pdf> (дата звернення 20.11.2020).
14. Теорія і методика виховання : метод. реком. до семін. занять для здоб. третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки / уклад. : Л. С. Рибалко. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2019. 24 с.
15. Rybalko L., Fomina L., Gепенко L. Self-analysis of the contents of variable academic discipline "Theory and method of education" for applicants of secondary (master's) level of higher education of non-pedagogical specialties. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* / edit.: I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN Print, 2020. P. 580–592.
16. <https://ru.wikipedia.org/wiki/COVID-19>

References

1. *Haluzevyi standart vyshchoi osvity. Osvitno-kvalifikatsiina kharakterystyka spetsialista za spets. 7.110106 Stomatolohiia. Napriam pidhotovky 1101 Medytsyna [Industry standard of higher education. Educational and qualification characteristics of the specialist for special. 7.110106 Dentistry. Direction of training 1101 Medicine]*. (2003). Retrieved from https://a9cd7e04-a-111754dc-s-sites.googlegroups.com/a/bsmu.edu.ua/edudept/7.110106%20stomatology%20%28%20%D0%9E%D0%9A%D0%A5%29.pdf?attachauth=ANoY7cqC4K_sdd_i3CgdenHG71xTiFL5cl9bwOS_YhmVUULOfD-QNT4IXxXUqhJAqE0RNz-odrrEg1i9n7BZsThEELFbV-U7ONQYj6_CA-PJNprphm-KZcAYRcVQuE2pEpa4gyJ-pV7kelNtAPbpJB8u3i0_Wr-eOISCwDvJftE721DeSrPfe-A6xRx4ggizwN_itjohABi4MHUIzzWLu3j6JH362Jh3aSoZMqT7GEzT6yb_b1mne2EQ5Ebe1oeSiNDA9PiOZM&atredirects=0 [in Ukrainian].
2. Hasiuk, N. I. (2018). Psykholoho-pedahohichni aspekty formuvannia hotovnosti maibutnix likariv do profesiinoi dialnosti [Psychological and pedagogical aspects of forming the readiness of future doctors for professional activity]. *Aktualni pytannia lnhvistyky, profesiinoi lnhvodydaktyky, psykholohii i pedahohiky vyshchoi shkoly [Current issues of linguistics, professional language didactics, psychology and pedagogy of higher education]*: zb. statei III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 50–54). Poltava: Astraia [in Ukrainian].
3. Humenna, I. R. (2016). Struktura hotovnosti maibutnix likariv do profesiinoi komunikatsii [The structure of readiness of future doctors for professional communication]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Pedahohika. Sotsialna robota [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedahohika. Social work]*, 1 (38), 101–103 [in Ukrainian].
4. Muntian, O. V., Horai, M. A., Muntian, V. L., Shinkaruk-Dykovytska M. M., & Tepla, T. O. (2018). Vprovadzhenia interaktyvnykh metodiv navchannia u pidhotovtsi likariv-stomatolohiv [Introduction of interactive teaching methods in the training of dentists]. *Visnyk Vinnytskoho natsionalnoho medychnoho universytetu [Bulletin of Vinnytsia National Medical University]*, 22, 4, 691–695 [in Ukrainian].

5. Nemes, O. M., Honta, Z. M., & Shylyvskiy, I. V. (2019). Samoosvita yak nevidiemna skladova bezperervnoho profesiinoho rozvytku likaria-stomatologa [Self-education as an integral part of the continuous professional development of a dentist]. *Bukovynskyi medychnyi visnyk [Bukovynian Medical Bulletin]*, 23, 3 (91), 156-159 [in Ukrainian].
6. Yaremenko, V. V., & Slipushko, O. M. (Comps.). (2006). *Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [New explanatory dictionary of the Ukrainian language]* (Vol. 3: P-Ya). Kyiv: Akonit [in Ukrainian].
7. Kholkovska, I. L., Voloshyna, O. V., & Hubina, S. I. (Comps.). (2019). *Osnovy pedahohichnoi maisternosti [Fundamentals of pedagogical skills]: praktykum*. Vinnytsia: Tvory [in Ukrainian].
8. Prokopenka, I. F. (Ed.). (2015). *Pedahohika [Pedagogy]: baz. pidruch. dla studentiv vyshch. navch. zakladiv III-IV rivniv akredyatsii*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
9. Rybalko, L. S., & Hepenko, L. O. (2019). Mizhkultuvne vykhovannia yak skladova profesiinoi pidhotovky maibutnikh likariv u zakladakh vyshchoi medychnoi osvity [Intercultural education as a component of professional training of future doctors in institutions of higher medical education]. In *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky [Scientific notes of the department of pedagogy]: zb. nauk. prats.* (Is. 44, pp. 215-224). Kharkiv [in Ukrainian].
10. Sirak, I. P. (2017). Struktura hotovnosti maibutnikh medychnykh sester do profesiinoi samorealizatsii [The structure of readiness of future nurses for professional self-realization]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlinskoho. Seriya: Pedahohichninauky [Scientific Bulletin of the Nikolaev National University named after VO Sukhomlinsky. Series: Pedagogical sciences]*, 2 (57), 136-149 [in Ukrainian].
11. Skrypnykov, P. M., Skrypnykova, T. P., Khmil, T. A., Berezna, O. E., & Beliaieva, O. M. (2019). Formy informalnoi osvity na kafedri pislidyplomnoi osvity likariv-stomatologiv UMSA [Forms of informal education at the Department of Postgraduate Education of Dentists UMSA]. *Ukrainskyi stomatolohichnyi almanakh [Ukrainian Dental Almanac]*, 1, 44-47 [in Ukrainian].
12. Smila, N. V., & Lazurenko, O. O. (2017). Dosvid formuvannia psykhologichnoi hotovnosti maibutnoho likaria do profesiinoi diialnosti [Experience of formation of psychological readiness of the future doctor for professional activity]. *Psykhologichnyi chasopys [Psychological Journal]*, 3 (7), 117-133 [in Ukrainian].
13. *Standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 221 «Stomatolohiia» [Standard of higher education in specialty 221 «Dentistry»]*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/221-stomatologiya-magistr.pdf> [in Ukrainian].
14. Rybalko, L. S. (Comp.). (2019). *Teoriia i metodyka vykhovannia [Theory and methods of education]: metodychni rekomendatsii do seminarnykh zaniat dla zdobuvachiv tretoho (osvitno-naukovoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 011 Osvitni, pedahohichni nauky*. Kharkiv: KhNPU im. H. S. Skovorody [in Ukrainian].
15. Rybalko, L., Fomina, L., & Gepenko, L. (2020). Self-analysis of the contents of variable academic discipline "Theory and Methods of Education" for applicants of secondary (Masters) level of higher education of non-pedagogical specialties. In I. F. Prokopenko, & I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and Practice of Future Teachers Training for Work in New Ukrainian School: monograph* (pp. 580-592). Prague: OKTANPrint.
16. <https://ru.wikipedia.org/wiki/COVID-19>

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 12.11.2020